

Reflexiók lik felőli perspektívából

Cserna-Szabó András: *Mérgezett hajtűk*. Magvető, Budapest, 2009

Fehér Opel Corsa ülése masszírozza hátsó fertályunkat, Blumm bácsival ülünk a szerb–magyar határon, barackíz a számban. A napokban végeztem ki a *Mérgezett hajtűket*, szalad ki a barackízű félmondat – felelőtlen kijelentés, jut eszembe azonnal, s próbálok visszaszívni a szavakat, akárha a szakállamba ragadt levestésztát. Felelőtlen kijelentés, hiszen egyáltalán nem tisztáztott, ki kit végzett itt ki, s hogy az irodalom winchesterének melyik felén álltam, amikor az elsült – a tus felől, vagy a lik felől-é...

Semmi kétség nem fér hozzá, aki kézbe veszi a Cserna-Szabó-kötetet, s a legjobb remények szerint beleolvas, illetőleg elolvassa (!), az eltaláltatik az irodalom által, így vagy úgy. Az esszék nyelvezete miatt (is) tán, az irodalomról való beszéd eleddig, mondhatni, szokatlan módja miatt (persze, nem Cserna-Szabó András az egyetlen – a „the-only-one” – aki ezt így megteszi; lásd még Garaczi, *Nevetnek az angyalok*; de inkább ne hasonlítgassunk!). Mert lássuk be, még mindig tanácstalanul és/vagy felhergelten és/vagy megbotránkozva fordítjuk el tekintetünk a könyvtől, ha irodalmi kontextusban paciceruzák, *kétségbeejtően tiszta seggek* vagy éppen pinák egész garmadával találjuk szemben magunkat. S tesszük mindezt azért, mert szentül meg vagyunk róla győződve (valaki szentül meggyőzött bennünket), hogy az irodalomról csakis gátlásuktól terhelten illő beszélni. Pedig legalább olyan gátlástalanul kell tudnunk szólni az irodalomról, amilyen „gátlástalanul” vagyunk képesek olvasni azt! Bár a „vásári beszédnek” a kortárs művészetekben, hogy úgy mondjam, dömpingje van, és sokszor úgy érezzük, hogy a kortárs művészet leginkább azáltal válik a valóság leképezésévé, hogy minél trágárabb nyelvi alakzatokat használ, de ezt a skatulyát, „tokot” (*Tokba bújt Cserna?*) azért mégsem húzhatjuk rá Cserna-Szabó Andrára. Tény azonban, hogy mióta megjelent a kötet –

eltelt néhány hónap, így némileg volt időm megfigyelni a recepció alakulását is –, azt kellett látnom, hogy az „irodalmi prudéria” akadályozni látszik minket abban, hogy egy jót olvassunk. Ilyenkor óhatatlanul eszembe jut Viktor Jerofejev esszéje az orosz magaskultúra és az irodalom kapcsolatáról. Hadd idézzem itt néhány mondatát: „Az intelligencia (úgy is, mint a nemzet agya) általában sose volt képes felfogni, hogy a nő is szeret baszni. Hogy Tatjana Larina élvez? Miket nem mond! Ilyen nincs is!” De van, és lón, és leend – attól függetlenül, hogy mi macskamód csak kerülgetjük a témát, akárha illatos zabkását! Írónk nem kerülgeti, hanem kanálát csurig megmártja benne, új ízeket (nézőpontokat) a felszínre hozva.

Cserna-Szabó a „könyvzabáló író” attitűdjét engedi magából meglátni esszéiben – a kötet negyvenkét fejezetéből egy igen széles spektrumú kép rajzolódik ki, mely mély világ- és magyar irodalmi ismereteket mutat fel. A szövegekre jellemző, hogy sokszor az „esztétikai mércét” – ha ugyan értelmezhető e fogalom a maga klasszikus értelmében jelen esetben – tudatosan figyelmen kívül hagyja saját olvasatának hű visszaadása céljából. Köztudott, hogy az irodalmat maga az olvasó teljesíti ki, és ő, az *olvasó (és szemlélődő) író*, kiteljesített csehovi, hemingwayi, füsti, hajnóczyi stb. irodalmát kínálja nekünk. Nincsenek iskolás példák, agyonszajkózott irodalomtörténeti utalások, s habár olykor fel is tűnik egy-egy szaktekintély neve (pl. Balassa Péteré több ízben), nem azon okból, mert a szövegnek szüksége lenne tudományos fedezetre.

A kötetben tárgyalt szerzők sok esetben időben, térben, sőt „minőségben” is távol esnek egymástól – igaz, csak rendkívüli óvatossággal használható a minőség kritériuma, mint olyan, mégis észlelhetők a különbségek. Ínyesmester és például Krúdy művészetét illetően –, ám ebben a közegben jól megférnek egymás mellett, mondhatnám, feloldódnak Cserna-Szabó szövegvilágában, akár a Bayer-aszpirin. Jelentős összetartó erőként jelölhetnénk meg, hogy a szerző mintegy az őt érő hatásokra reflektál ezen irodalmi és nem irodalmi példákkal – az egyes szövegek alaphelyzete sokszor egy köznapi szituáció: egy beszélgetés, rádióhallgatás, vagy épp egy könnyed délutáni „agyalás”, gondolkodás. Irodalmi élményt, egy-egy olvasatot hív életre például a lecsó szottyja, egy Duna-parti sörözés, vagy épp egy latrinán eltöltött félóra.

Az esszéikben megjelenő irodalmi alakok sokszor kerülnek olyan szerepkörbe, illetőleg olyan létállapotba, melyek Cserna-Szabó gazdag képzelőerejéről tanúskodnak. Így válik Ottlik Géza angyalspionná (az angyaloknak ír jelentéseket), Sade márki a „bűn apostolává”. Weörest nem e világi „tündérmanó”-nak nevezi, Ibsen pedig két ízben is „plecsnimániás és zsigori zsebtroll”-ként jelenik meg. A magam részéről üdvözöltem ezeket

az eljárásokat, ugyanúgy, ahogyan mnemotechnikai eljárásait is – az egyes esszéiben tárgyalt íróalakokat mintegy barátta avatja, ezzel is közelebb hozva őket, s ezáltal műveiket, az olvasóhoz. Üdvözöltem, mivel jómagam is azon a nézőponton vagyok, hogy az olvasás valahol azt is jelenti, hogy pertut iszunk Jókaiival, Kosztolányival, Szép Ernővel (írásaiban többnyire Mórként, Dezsőként, Ernőként fordulnak elő az említett szerzők, de Borges is csak egyszerűen Jorge).

Azonfelül, hogy ez a könyv valamelyest irodalmi újraolvasó, ugyanakkor – ha szabad ezt írnom –, „társadalmi újraolvasó” is. Szóljon az esszé irodalomról, vagy akár zenéről, a felszín mögött szinte mindig valami mély társadalomkritika húzódik meg, leplezve vagy leplezetlenül. Ez utóbbira az egyik legjobb példa az *Isten nem segít – Kölcsey bukott imája* című szöveg, melyben végigvezeti tekintetünket a magyar nép utolsó két zivatáros századán, mintegy a hibát keresve a „készlékben”: tán a magyarok Istene süket? tán az imában a baj? Kölcsey rosszul imádkozott netán? vagy a nép, az istenadta nép nem tudná, hogy a csoda (akárcsak az irodalom) párbeszéd jellegű, egyszerre isteni és emberi, s már egy, az idegtől megránduló kisujj is elegendő lenne, hogy megmozduljon a védő kar? Azt hiszem, érzékelhető a kérdés jogossága, hovatovább a (kétszáz éve) folyton jelen lévő aktualitása. Eme reflexió nem azért született, hogy állást foglaljon ez ügyben, megírója pusztán exemplumként emeli ki e szöveget a jó példák gazdagon megtöltött kosarából, a *Mérgezett hajtűkből*.

Megemlítendő még, hogy Cserna a *nem irodalmiból* is irodalmat csinál – irodalomná válik Hendrix is, Arild Andersen, a villanyelő is (ő már előbb irodalomná vált a *Pusziboltban*). Még szép – mondhatnánk –, hisz ez a „dolga”: a nyersanyagnak, hogy irodalomná legyen, Csernának, hogy irodalomná tegyen. Épp ezért meglepődtem, mikor egy kritikus mintegy a könyv hibájaként rója fel, hogy a szerző az irodalomtól (látszólag) távol eső témák salakanyagát hinti el irodalmi kontextusban. E bagatell szerény szövegduzzasztója – a mordály lika elől – erre csak annyit mond, tegye, ha jólesik, mert keze alatt az anyag az olvasó számára hasznosan idomul.